

Здоров'язбережувальні фізкультурно-оздоровчі компетентності як важлива умова забезпечення та поширення високого рівня громадського здоров'я

А. М. Гурєєва¹^{4,C,D}, В. В. Приходько¹^{A,F}, О. В. Шевяков²^{B,E}, С. А. Чернігівська¹^{3,B,C},
В. М. Вілянський¹^{3,B,C}, О. О. Черепок¹^{4,C,E}

¹Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро, Україна, ²Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, ³Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна, ⁴Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна

A – концепція та дизайн дослідження; B – збір даних; C – аналіз та інтерпретація даних; D – написання статті; E – редагування статті; F – остаточне затвердження статті

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, метою дій, що спрямовані на зміцнення громадського здоров'я, є забезпечення умов, які дають змогу людям залишатися здоровими та сприяють зміцненню здоров'я і благополуччя, запобігають погіршенню здоров'я. Однак у засадничих документах не схарактеризовано місце здоров'язбережувальних фізкультурно-оздоровчих компетентностей людини у системі спільних зусиль.

Мета роботи – обґрунтувати доцільність і місце здоров'язбережувальних фізкультурно-оздоровчих компетентностей особи як умови забезпечення та поширення високого рівня громадського здоров'я в Україні.

Матеріали і методи. Дослідження організовано в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, Українському державному університеті науки і технологій, Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро) і Запорізькому державному медико-фармацевтичному університеті. Використали такі методи теоретичного дослідження: вивчення й узагальнення даних вітчизняних і закордонних офіційних джерел, наукової літератури, а також методи абстрагування, аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Результати. Концептуальні засади та дидактична технологія фізкультурної освіти непрофесійної спрямованості людини (НпФО) з акцентом на посилення загальнокультурної складової освітнього компоненту «Фізичне виховання» у вищій школі спрямовані на ліквідацію недоліків, що вже є. Забезпечена педагогічною технологією НпФО сприяє формуванню оптимального стану здоров'я. Система дієвих педагогічних механізмів НпФО істотно відрізняється від надання інформації про здоров'я, що є предметом вивчення сучасної валеології. В цьому контексті актуальним є розвиток концептуальних напрямів творчої валеології як підтримки творчості особи у безпечному впливі на здоров'я, а саме формування в закладах вищої освіти засадничих знань про здоров'я.

Висновки. Запропонована система педагогічних механізмів, що суттєво відрізняються від просто надання інформації про здоров'я людини як користь / шкоду впливів і дій, як це відбувається в межах валеології. Це є передумовою до формування та розвитку творчих концепцій сучасної валеології на основі вдосконалення культурних і практичних складових освітнього компонента «Фізичне виховання» в умовах закладу вищої освіти для фахівців, які дбають про стан власного здоров'я, зі спеціальностей, що належать до цивільних. Нині основна діяльність більшості випускників закладів вищої освіти – не фізична, а інтелектуальна, і тому надалі впровадження підходів, що пов'язані з професійно-прикладною фізичною підготовкою до фахової діяльності, вважаємо недоцільним.

Ключові слова: громадське здоров'я, фізичне виховання, посилення освітнього компонента фізичного виховання, здоров'язбережувальні компетентності, будівництво власного здоров'я.

Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. 2024. Т. 17, № 3(46). С. 273-281

Health-preserving physical culture and wellness competences as an important condition for ensuring and spreading a high level of public health (methodological aspects)

A. M. Hurieieva, V. V. Prykhodko, O. V. Sheviakov, S. A. Chernihivska, V. M. Vilianskyi, O. O. Cherepok

WHO indicates that the purpose of actions aimed at strengthening public health protection is to ensure conditions under which people can remain healthy, able to strengthen health and well-being, and prevent deterioration of health. However, in the basic documents, there is no place for health-preserving physical culture and health-improving competencies of a person in the system of general efforts.

ARTICLE INFO

UDC 796.011.3.035:378.015.3:613.71:614
DOI: 10.14739/2409-2932.2024.3.312912

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice. 2024;17(3):273-281

Keywords: public health, physical education, physical education and training, health-preserving competencies, building one's own health.

*E-mail: gureev@i.ua

Received: 06.05.2024 // Revised: 01.10.2024 // Accepted: 11.10.2024

The aim of the work is to reveal the need and place of health-preserving physical culture and wellness competencies of a person as a condition for ensuring and spreading a high level of public health in Ukraine.

Material and methods. The study was organized at the Dnipro State Academy of Physical Culture and Sports, the Ukrainian State University of Science and Technology, the National Technical University "Dnipro Polytechnic" (all in Dnipro) and the Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University. The used methods of theoretical research were: study and generalization of data from domestic and foreign official and literary sources, as well as abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction.

Results. Conceptual principles and didactic technology of physical education of a non-professional physical education (NpPhE), with an emphasis on strengthening the general cultural component of the educational component "Physical education" in higher education, aimed at eliminating existing shortcomings. Provided with pedagogical technology, NpPhE contributes to the formation of the building blocks of one's own health. And the system of effective pedagogical mechanisms of NpPhE is significantly different from the provision of information about health, which is the subject of modern valeology. In this context, the development of conceptual directions of creative valeology is relevant, as a means of supporting a person's creativity in a safe effect on health. Namely, the formation in institutions of higher education of the builders of their own health.

Conclusions. A system of pedagogical mechanisms is proposed, which is significantly different from just providing information about human health as a benefit/harm of influences and actions, which is what valeology is focused on. This is a prerequisite for the formation and development of creative concepts of modern valeology based on the improvement of cultural and practical components of the educational component "Physical education" in the conditions of a higher education institution for specialists who take care of building their own health from specialties related to civilians. In conditions where the majority of their graduates are engaged not in physical, but intellectual work, the further implementation of approaches related to professional-applied physical training for professional activities is something that it is time to abandon.

Keywords: public health, physical education, physical education and training, health-preserving competencies, building one's own health.

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice. 2024;17(3):273-281

За даними Г. О. Човпан, С. М. Лад, Є. А. Громко [1], сучасне усталене визначення терміна «громадське здоров'я» вперше навів у 1920 році К. Е. А. Вінслоу, засновник Школи громадського здоров'я Єльського університету (США). На його думку, громадське здоров'я – це наука і мистецтво запобігання захворюванням, продовження життя і сприяння фізичному здоров'ю за допомогою організованих зусиль суспільства для оздоровлення навколишнього середовища, контролю інфекцій у суспільстві, виховання особистості на засадах особистої гігієни, організації медичної та сестринської служби для ранньої діагностики та профілактики захворювань. Це поняття стосується розвитку соціальних інститутів до рівня, який забезпечує кожному індивідууму в суспільстві рівень життя, достатній для забезпечення здоров'я.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), членом якої є Україна, визначає здоров'я як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Отже, здорова людина – це якісно інше поняття, ніж просто не хвора. Мати найвищий досяжний рівень здоров'я є одним з основних прав кожної людини [2]. На думку окремих авторів, як громадське здоров'я визначають науку та мистецтво профілактики хвороб, продовження життя та зміцнення здоров'я за допомогою організованих суспільних зусиль [3].

Щодо громадського здоров'я ВООЗ стверджує, що метою діяльності, спрямованої на зміцнення потенціалу та служб громадського здоров'я, має бути передусім надання людям можливості залишатися здоровими, покращувати своє здоров'я і благополуччя або запобігати хворобам. Отже, громадське здоров'я має бути зосереджене на всіх сферах здоров'я і благополуччя, а не на кампаніях з викоринення хвороб. Згідно з передовою практикою, послуги громадського здоров'я включають також індивідуальні послуги, що надаються кожній

людині в різні періоди її життя, як-от імунізація, консультування з питань поведінки та здоров'я.

Ще одне визначення міститься у Законі України «Про систему громадського здоров'я», який ухвалений у 2022 році: «сфера знань та організована діяльність суб'єктів системи громадського здоров'я щодо зміцнення здоров'я, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя» [4,5]. На жаль, у визначанні не акцентовано на значущості освіченої та діяльної людини як одного з центральних суб'єктів цього процесу.

У проєкті «Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року» також немає такої тези, а власне визначення трактується як певний комплекс інструментів, процедур і заходів, що реалізуються інституціями різних форм власності для зміцнення здоров'я населення, профілактики хвороб, подовження активного та працездатного віку і формування здорового способу життя шляхом об'єднаних суспільних зусиль [6].

З наведених базових понять, що розкривають сутність терміну «громадське здоров'я» у контексті Концепції розвитку системи громадського здоров'я, стає зрозуміло: йдеться про бачення дій, серед яких, на жаль, не визначено місце здоров'язбережувальних компетентностей у системі громадського здоров'я.

В аспекті управління доволі продуманим є План пріоритетних дій уряду на 2019 рік щодо реалізації Концепції розвитку системи громадського здоров'я [7], затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1106-р від 18 грудня 2018 р. Цей План спирається на десять узагальнених оперативних функцій послуг охорони громадського здоров'я, що визнані у світі:

- 1) епідеміологічний нагляд та оцінка стану здоров'я і благополуччя населення;
- 2) моніторинг і реагування на небезпеки для здоров'я і при надзвичайних ситуаціях у сфері охорони здоров'я;

3) захист здоров'я з забезпеченням безпеки навколишнього середовища, праці, харчових продуктів тощо;

4) зміцнення здоров'я, враховуючи вплив на соціальні детермінанти вирівнювання відмінностей за показниками здоров'я;

5) профілактика хвороб, беручи до уваги раннє виявлення порушень стану здоров'я;

6) забезпечення керівництва в інтересах збереження здоров'я та благополуччя;

7) забезпечення сфери охорони громадського здоров'я кваліфікованими кадрами в достатній кількості;

8) забезпечення стійких організаційних структур і фінансування;

9) інформаційно-роз'яснювальна діяльність (адвокація), комунікація та соціальна мобілізація в інтересах збереження здоров'я;

10) сприяння розвитку досліджень у галузі охорони громадського здоров'я для наукового обґрунтування політики і практики [8].

Ці функції детально визначено в Європейському плані дій зі зміцнення потенціалу і послуг охорони громадського здоров'я [9], який входить до Пакету заходів з реалізації політики Здоров'я-2020. Однак у засадничих міжнародних і вітчизняних документах, як показано, досі не схарактеризовано суб'єкт здоров'язбережувальних фізкультурно-оздоровчих компетентностей, що є однією з визначальних умов забезпечення і поширення високого рівня громадського здоров'я. Вкрай важливими ці аспекти є для повоєнної України, де ресурси будуть вимушено спрямовуватись передусім на відновлення виробничої та транспортної інфраструктури, посилення обороноздатності, а не на покращення соціальної сфери.

Мета роботи

Обґрунтувати доцільність і місце здоров'язбережувальних фізкультурно-оздоровчих компетентностей особи як умови забезпечення та поширення високого рівня громадського здоров'я в Україні.

Матеріали і методи дослідження

Дослідження організовано в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, Українському державному університеті науки і технологій, Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро) і Запорізькому державному медико-фармацевтичному університеті. Використали такі методи теоретичного дослідження: вивчення й узагальнення даних вітчизняних і закордонних офіційних джерел, наукової літератури, а також методи абстрагування, аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Результати

Вважають, що поняття про громадське здоров'я містить елементи охорони здоров'я, профілактики захворювань і зміцнення здоров'я [10]. На Першій міжнародній конференції зі зміцнення здоров'я 1986 року ухвалено так звану

Оттавську хартію, що визначила зміцнення здоров'я як процес надання людям можливості впливати на власне здоров'я та покращувати його [11]. На VI Міжнародній конференції зі зміцнення здоров'я (2005 рік) ухвалено Бангкокську хартію, де уточнено концепцію зміцнення здоров'я та визначено його як процес, що дає змогу людям мати більший контроль над своїм здоров'ям і його детермінантами, й у такий спосіб покращувати стан свого здоров'я [12].

Ці розбіжності спричинили певну плутанину в науковій термінології, і поняття «зміцнення здоров'я» (health promotion) подеколи ототожнюють з «освітою щодо здоров'я» (health education), ніби відокремленою від потрібної суб'єкту наступної діяльності з покращення потенціалу і формування власного здоров'я. Втім нині ці поняття істотно відрізняються.

Питання щодо громадського здоров'я знову стали актуальними й значущими в час, коли триває реформа національної системи охорони здоров'я в Україні. Як зазначає, С. В. Кравченко [10], усунення наявних загроз і забезпечення належного рівня здоров'я населення потребує реалізації комплексу заходів, спрямованих на поліпшення середовища проживання людини, зниження факторів ризику та підвищення потенціалу здоров'я, а їх ігнорування спричинить скорочення тривалості здорового життя середньостатистичної людини, створення великого тягаря хронічних захворювань і смертності, пригнічення чинників, які сприяють зміцненню і підтримці здоров'я. Такі заходи ґрунтуються на стратегіях імунізації, зміцнення здоров'я та догляду за дітьми, покращення маркування харчових продуктів, підвищення вмісту вітамінів і мінералів у харчових продуктах, покращення поживної якості харчів і підвищення їхнього позитивного впливу на здоров'я людини, а також на забезпеченні оптимально організованого та доступного надання медичних послуг.

У дослідженні Ю. І. Сенюк, З. О. Надюк [13] наголошено: за час існування незалежної України державна політика зі зміцнення системи охорони здоров'я була переважно спрямована на забезпечення медичного компонента здоров'я населення – формування законодавчих механізмів та стратегії розвитку системи охорони здоров'я, а охорона громадського здоров'я ще не є пріоритетною метою державної політики України. Втім тема покращення громадського здоров'я поступово набуває все більшого значення, викликає інтерес і в українських науковців, і практиків.

Поняття про зміцнення здоров'я є дещо схожим на санітарну освіту, оскільки має схожі цілі та завдання. Втім зміцнення здоров'я не є галуззю знань і навчальною дисципліною, яку викладають. Сприяння здоров'ю – це підтримка, яку надають різні інституції [5], зокрема в межах освіти, комплексних ініціатив та умов, що сприяють поліпшенню стану здоров'я та благополуччя.

Метою європейської політики Здоров'я-2020 є істотне поліпшення добробуту населення, скорочення нерівності в галузі охорони здоров'я, розбудова громадського

здоров'я, орієнтація на потреби людей і забезпечення стійкості систем охорони здоров'я, що характеризуються якістю медичної допомоги та дотриманням принципів загального охоплення, соціальної справедливості та солідарності. На думку Я. Л. Гржибовського, О. В. Любінця [14], досягнення цих цілей є складним завданням, коли соціально-економічна ситуація в Україні зазнає фундаментальних змін, а національна система охорони здоров'я – масштабних реформ. Складність зумовлена тим, що необхідно чітко визначити пріоритети державної політики, задіяти ключові функції управління охороною здоров'я та законодавчо закріпити розвиток державної системи охорони здоров'я України.

Визначено об'єктивні та суб'єктивні причини, що зумовлюють істотне зниження рівня здоров'я. З-поміж них визначають насамперед глибоку соціально-економічну кризу, що спричинена зовнішньою збройною агресією, глобальні екологічні проблеми, слабку матеріально-технічну базу і недосконалу структуру системи охорони здоров'я, санітарно-гігієнічну та фізкультурно-оздоровчу некомпетентність більшої частини населення України, а також те, що чимало людей не усвідомлюють цінності та мотивації до здоров'я та здорового способу життя тощо. Негативний вплив посилюють і порушення основних валеологічних принципів в організації начального процесу (середньої, спеціальної та вищої освіти), а також на виробництві та в побуті. Через це у школярів і студентів визначають зростання рівня захворюваності на гострі та хронічні захворювання, що спричиняють порушення постави, гостроти зору, плоскостопість, психічні та соматичні розлади.

Нині здоров'я визначають і як результат процесу адаптації, що є відповіддю на соціально утворену реальність. Адаптація дає змогу організму людини пристосовуватися до змін довкілля, внутрішніх фізіологічних змін, лікування при порушеннях функцій і до процесів природного старіння. Поки організм здатний підтримувати стабільність внутрішнього середовища за допомогою адаптаційних механізмів, він перебуває в стані, який можна оцінити як стан здоров'я. Втім, якщо організм опиняється в умовах, коли вплив зовнішніх факторів перевищує його адаптаційні можливості, а зусилля особи до підтримки здоров'я не є адекватними, настає стан, протилежний здоров'ю – стан хвороби, стійкої патології.

За даними фахівців [15], нині є понад 450 визначень здоров'я людини, а отже йдеться про дуже складний феномен, який поки що не можна повністю пояснити.

Важливо зауважити, що поняття здоров'я є взаємопов'язаною системою. У цій цілісній системі розрізняють такі його види, що доповнюють один одного: духовне, психічне, моральне, соціальне, фізичне, що є ширшим, ніж у визначенні ВООЗ. Обґрунтовано це тим, що названі елементи разом визначають загальний стан здоров'я людини. Якщо будь-який із цих елементів порушений, людину не можна назвати здоровою.

Духовне здоров'я. На думку, Г. Ю. Чеховської [16], духовне здоров'я визначається духовним виміром особи-

стості, її свідомістю, певними ментальними практиками, життєвою самоідентифікацією, визначенням сенсу життя, оцінкою власних здібностей і можливостей; тобто це свідоме прагнення до істини, добра, здатності діяти з любов'ю до ближнього, усвідомлення причетності до природи і Всесвіту. Духовність визначають як здатність людини визнавати і дотримуватися найвищих моральних норм. Вона означає, що всі аспекти самосвідомості особистості: пізнавальні (самопізнання), емоційно-оціночні (самооцінка), дієво-вольові (саморегуляція) – сформовані та розвинені на належному рівні. Отже, людина з тим більшим усвідомленням ставитиметься до себе та до власного здоров'я, чим духовно вищою є її особистість.

Психічне здоров'я. За визначенням експертів ВООЗ [2], це стан благополуччя, за якого кожна людина може реалізувати власний потенціал, впоратися із життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати. У дослідженні В. В. Шутька [17] показано: фізична активність, спорт і фізичні вправи впливають на відновлення психічного здоров'я, підвищують розумову активність і сприяють інтенсивному розвитку психічних процесів (пам'яті, сприйняття, емоційного та поведінкового контролю, концентрації уваги, когнітивних функцій тощо). Це також допомагає зменшити тривожність, нормалізуючи синтез гормонів і обмінні процеси в тканинах, зауважує Г. Лазос [18].

Моральне здоров'я. У результаті аналізу наукової літератури [19] зробили висновок, що моральне здоров'я – комплексна система цінностей, установок і мотивів поведінки особистості в соціальному середовищі, що передбачає засвоєння та дотримання визначених моральних норм. Формування основ морального здоров'я потребує відповідного рівня мотивації, що формується у процесі систематизованих занять.

Соціальне здоров'я. На думку експертів ВООЗ [2], соціальне здоров'я – ступінь або рівень задоволеності особистості своїм соціальним оточенням і матеріальним добробутом.

Фізичне здоров'я. До сфери фізичного здоров'я, на думку Ю. А. Коваль [20], належать такі чинники, як індивідуальні особливості фізичного розвитку та функціонування фізіологічних функцій організму за різних умов (відносного спокою, руху тощо). Факторами фізичного здоров'я, на думку Т. Гуртової, С. Незгоди [21], є рівень фізичного розвитку, фізичної підготовленості, готовності організму до фізичної працездатності, здатність до мобілізації адаптаційного потенціалу організму людини.

Особливу стурбованість викликає стан здоров'я молоді. Сучасна молодіжна політика зазвичай має декларативний характер, найчастіше обмежена лише закликами до здорового способу життя, й акцентує переважно на фізичному здоров'ї.

Отже, сучасній політиці у сфері освіти притаманна абсолютизація значущості фізкультури і спорту як сфери, що тривалий час відставала у питаннях розроблення механізмів зміцнення і фізичного, і духовного здоров'я людини. Наші дослідження, а саме концепція

і педагогічна технологія непрофесійної фізкультурної освіти (НпФО) людини, що спрямовані на посилення освітньої складової дисципліни «Фізичне виховання» у вищій школі, сприяють виправленню цих недоліків. Згідно з висновками В. В. Приходька, забезпечена дієвою педагогічною технологією НпФО сприяє формуванню власного здоров'я [22].

Поширена думка, що здоровий спосіб життя передбачає передусім заняття спортом, які забезпечують інтеграцію між фізичним і духовним. Дійсно, акцент на фізичній культурі та спорті є одним із загальноприйнятих підходів до підтримки та зміцнення здоров'я населення. Проте, незважаючи на спрямовану пропаганду, ситуація протягом багатьох років залишається незадовільною. Надмірна увага до фізичного аспекту та пов'язаних із ним уявлень про здоровий спосіб життя без напрацювання відповідних засобів впливу на свідомість особистості, очевидно, була невиправданою, відповідно до висновків дослідження Л. М. Рибалко [23].

Однією з причин є невідповідність системи, принципів, методів і способів охорони і зміцнення здоров'я та сучасних вимог. Визначають також розбіжності між системою знань, яка надає інформацію про здоров'я в національній освіті, та реаліями сьогодення, що виникли внаслідок соціально-економічних змін в Україні. Розробка принципово нової та ефективної системи, що орієнтується на діяльність особи в сфері валеологічної освіти, із залученням педагогічних підходів – необхідна умова для подолання складної ситуації в галузі охорони здоров'я.

У дослідженні В. В. Шутька [17] підкреслено, що здоров'я людини формується внаслідок взаємодії зовнішніх (природних і соціальних) та внутрішніх (спадковість, стать, вік) факторів. Проблеми зі здоров'ям виникають через вплив різних чинників: тривалої, інтенсивної розумової та фізичної діяльності, надмірного використання гаджетів, що може призводити до невротичних розладів, а також неякісного харчування в поєднанні з гіпокінезією та гіподинамією, що негативно впливають на активність усіх систем організму. Наведені фактори у комплексі призводять до зниження рівня фізичного здоров'я [24].

Одним із критеріїв соціального благополуччя є соціальна адаптованість людини, яку вчені пов'язують зі здатністю ефективно спілкуватися, розвивати здорові міжособистісні стосунки, пристосовуватися до панівних соціальних норм і правил, взаємодіяти з державними інституціями. Це також турбота про себе, формування та зміцнення власного здоров'я. Одну з провідних ролей у вирішенні цієї суспільно значущої проблеми відіграють викладачі (суб'єкти освіти) «цивільних» закладів вищої освіти, оскільки вони, крім родини, формують із дитини особистість, громадянина, людину.

Розв'язання цих питань є однією з основних функцій держави. У резолюції 23.61 Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я (ВАОЗ) підкреслено відповідальність держави за здоров'я населення, що має бути реалізована через низку економічних і соціальних заходів у національній

системі охорони здоров'я, а також цільове та ефективне використання всіх наявних ресурсів на потреби охорони здоров'я, що можуть бути виділені суспільством на кожному етапі розвитку, на основі національного та місцевого планування [25].

Державну політику України у сфері охорони здоров'я науковці трактують як низку державних рішень або зобов'язань, спрямованих на збереження і зміцнення фізичного, психічного здоров'я та соціального благополуччя населення, що є важливою складовою національного багатства. Це досягається шляхом реалізації політичних, організаційних, економічних, правових, соціальних, культурних, наукових, освітніх і медичних заходів. Метою цих зусиль є збереження генофонду української нації та її гуманітарного потенціалу, а також врахування потреб теперішнього і майбутніх поколінь на благо окремих людей та українського суспільства загалом.

Отже, громадське здоров'я можна визначити як безперервний і систематичний процес, спрямований на запобігання та подолання захворювань, а також на зміцнення здоров'я і добробуту населення через реалізацію різноманітних аналітичних, організаційних і практичних заходів. Цей процес потребує ефективного та системного інформаційно-аналітичного супроводу з боку органів державної влади, які разом формують державну політику в галузі громадського здоров'я. Відповідно до висновків С. В. Кравченка, держава має забезпечувати збір, аналіз та інтерпретацію інформації для наступного використання відповідними державними органами під час визначення причинно-наслідкових зв'язків між захворюваннями та їх наслідками, а також під час планування, реалізації та оцінювання практичних заходів у сфері охорони здоров'я [10].

Дослідники визначають, що системі громадського здоров'я в Україні притаманні недоліки. Так, українська система охорони здоров'я не здатна суттєво вплинути на стан здоров'я населення, який вчені і лікарі-практики оцінюють як критичний, оскільки вона зосереджена на наданні медичної допомоги хворим, практично ігноруючи потреби здорового населення. Саме тому необхідно докорінно змінити парадигму охорони здоров'я та знайти відповідні стратегії для ефективнішої державної політики в цій галузі. На думку В. В. Приходька, ідея побудови власного здоров'я ґрунтується на здатності людини поділяти це право, цінувати й підтримувати власне здоров'я як конструктивну альтернативу недостатній увазі до людини та її ролі в поліпшенні громадського здоров'я [22].

Згідно з висновками І. С. Демченка [26], протягом тривалого часу громадське здоров'я асоціювалося тільки з діяльністю санітарно-епідеміологічної служби. Проте в процесі реформування національної системи охорони здоров'я до сфери громадського здоров'я включено також заходи з профілактики різних захворювань, а також підкреслено важливість міжсекторальної співпраці. Певні кроки вже здійснили, але точково, несистемно, що не розв'язує проблему громадського здоров'я.

3-поміж іншого, профілактика громадського здоров'я має передбачати:

- заохочення людей піклуватися про своє здоров'я (включаючи профілактичні огляди) і вести здоровий спосіб життя (підвищуючи обізнаність про важливість фізичної активності та даючи інформацію про фізичну активність, психічне здоров'я та інтелектуальний рівень);
- зосередження на маркуванні харчових продуктів і важливості правильного харчування для дітей і дорослих, особливий акцент – на кількості вітамінів і мінералів у продуктах для дітей і дорослих.

У праці А. Б. Берзіної наголошено: цілісний підхід до громадського здоров'я передбачає, що увагу треба зосередити на фізичних, психічних, психологічних, духовних і соціальних аспектах. Оцінювання цих показників треба здійснювати системно, враховуючи їхні взаємні зв'язки [27].

Зауважимо, що в Україні питання щодо формування здоров'язбережувальних компетентностей майбутніх фахівців (на прикладі лікарів) на заняттях з фізичного виховання вже стоїть на порядку денному. У результаті досліджень щодо формування здоров'язбережувальних компетентностей майбутніх лікарів у вищих навчальних закладах виявлено такі протиріччя [28]:

- соціальна потреба у зміцненні здоров'я населення України та недостатнє усвідомлення цієї потреби, особливо серед майбутніх лікарів, які не завжди розуміють цінність власного здоров'я та важливість удосконалення своєї фізичної компетентності;
- соціальний запит на фізично здорових і компетентних лікарів і слабе теоретико-методичне забезпечення процесу формування здоров'язбережувальних компетентностей у процесі професійної підготовки.

На цьому важливому аспекті необхідно окремо наголосити. Це пов'язано з тим, що, на думку фахівців, дипломовані лікарі повинні опанувати 15 компетентностей, і одна з них – пропаганда здорового способу життя та профілактика захворювань [29]. Втім, як зазначають В. Осадчий, О. Василюк [28] та В. В. Приходько [22], необхідно виховувати позитивне та проактивне ставлення до розвитку власного здоров'я не лише у лікарів, але й у майбутніх фахівців різних галузей. Так, вони повинні опанувати засоби фізичного самовдосконалення, самопомоги та самоконтролю; знати та застосовувати правила особистої гігієни; опанувати навички самообслуговування, управління особистою безпекою та надання першої медичної допомоги; знати принципи психологічної грамотності, сексуальної культури; знати фактори впливу здорового способу життя на фізичний стан; а також уміти обирати індивідуальні засоби і методи розвитку своїх фізичних, психічних і особистісних якостей та їх застосовувати.

Фізичне виховання є органічною складовою структури вищої освіти, важливим інструментом формування загальних компетентностей, зокрема здоров'язбережувальних, у таких сферах, як самоорганізація (здатність організувати діяльність, ухвалювати рішення в стандартних і нестандартних ситуаціях та нести відповідальність за ці

рішення), комунікативна культура (уміння працювати в команді, легко відкриватися новим людям, мати витримку, керувати емоціями), фізична культура (уміння використовувати засоби і методи фізичного виховання для збереження і зміцнення здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості та працездатності майбутніх фахівців), професійна культура (формування важливих якостей та умінь, зокрема тих, що є важливими у професійному контексті). Аналізуючи результати наукових досліджень, здоров'язбережувальні компетентності треба розглядати в контексті їх інтеграції з іншими загальними компетентностями. До них належать уміння застосовувати знання на практиці, працювати самостійно, міжособистісні навички, робота в команді, комунікативні, організаторські навички та лідерство. Експерти визначили ці навички як важливий набір спільних компетентностей для випускників вищих навчальних закладів [30].

Розрізняють два типи результатів навчання, яким належить певне місце в освітньому процесі. Їх треба оцінювати наприкінці навчання у вищому навчальному закладі:

- спеціальні (фахові) компетентності, що пов'язані зі спеціальними знаннями в обраній галузі професійної діяльності, є специфічними для цієї предметної галузі (дисципліни, галузі чи напрямку діяльності);

– загальні (generic) компетентності, які, на думку А. В. Заблоцької [31], є певною сукупністю набутих знань, навичок і здібностей, що сприяють ефективному виконанню роботи і діяльності. Згідно з висновками D. Arribas-Aguila et al. [29], вони є поєднанням компетенцій, мотивацій та атрибутів, що необхідні для ефективного виконання широкого кола завдань у межах професійної діяльності, містять інтерактивну комунікацію, соціальну відповідальність та активну спрямованість на досягнення успіху. Зауважимо, втім, що загальні компетентності, зокрема у сфері здоров'я, не є професійно детермінованими, але об'єктивно є професійно важливими, оскільки формують підґрунтя для реалізації професійних компетентностей.

Погоджуємось з висновками Н. Н. Завидівської, О. І. Завидівської [32], що використання знань, умінь і навичок, які набуті під час здоров'язбережувального навчання, має здійснюватися з усвідомленням критичної важливості їх застосування у професійній діяльності незалежно від обраної спеціальності.

Обговорення

Здоровий спосіб життя – один із основних чинників первинної профілактики, поліпшення здоров'я населення внаслідок зміни способу та стилю життя. Експерти ВООЗ наголошують, що трьом чвертям усіх смертей можна запобігти шляхом зміни способу життя. За даними Д. Д. Дячук та ін., ефективність профілактики щодо зниження смертності при хворобах серця і судин більше ніж на 50 % пов'язана з модифікацією або усуненням факторів ризику, лише на 40 % – із якісним лікуванням [33].

Як здоровий спосіб життя визначають усвідомлене, відповідальне, активне ставлення до власного здоров'я,

завданням якого є формування, збереження та зміцнення компонентів здоров'я. У праці Н. Д. Дідик [34] наведено: як здоров'язбереження слід визначати процеси зміцнення та збереження здоров'я, що спрямовані на модифікацію емоційно-психологічної, фізичної та інтелектуальної сфер особистості, усвідомлене (на відміну від декларативного) ціннісне ставлення до власного та громадського здоров'я, на загальне усвідомлення особистої відповідальності за стан власного здоров'я.

У працях науковців різних галузей висвітлено поняття про здоров'язбережувальну компетентність. Так, В. Осадчий, О. Василюк [28] визначили, що компетентії щодо формування здоров'я відповідають об'єктивним критеріям стейкхолдерів, а загальнокультурний рівень компетентності викладачів детермінує ефективне формування у здобувачів раціональних уявлень про здоров'язбереження. Субота В. В. [24] трактує термін як певний рівень медично-валеологічної грамотності, стан соціального благополуччя, рівень розвитку творчих сил, фізичних, психічних і розумових здібностей людини, які виражені в організації її життєдіяльності, у її ставленні до себе, інших людей і природи

Загалом поділяючи такий підхід і розкриваючи його у контексті фізичного виховання, сформували систему дієвих педагогічних механізмів непрофесійної фізкультурної освіти, що істотно відрізняється від просто подання інформації про здоров'я, на чому зосереджена валеологія. Актуалізовано впровадження ідей креативної валеології, тобто започаткування і підтримки творчості особи у безпечному впливі на власне здоров'я, а саме формування у закладах вищої освіти фізкультурно діяльної особистості та «будівельника» власного здоров'я [22].

Втім, необхідні певні уточнення щодо трактування терміна «здоров'язбереження». На думку В. Ворони, В. Ткаченко [35], формування здоров'язбережувальних компетентностей передбачає створення відповідної системи цінностей і установок, позитивного способу життя майбутнього фахівця, активної мотивації до саморозвитку та самовдосконалення, а також формування соціальної та відповідальності за власне здоров'я та самореалізацію у професійному середовищі. У праці О. Мондич [36] показано: цей процес має відбуватися на міждисциплінарному рівні та через розвиток відповідних компетентностей враховувати специфіку навчальної дисципліни, когнітивні здібності викладачів. Тобто результатом навчання буде компіляція прикладних знань із різних дисциплін, що стосуються питань здоров'я (фізіології, психології, гігієни тощо), що сформує компетентності у управлінні здоров'ям.

Разом із тим, згідно з висновками С. А. Кушнірук, Т. О. Белкової [37], формування здоров'язбережувальних компетентностей – процес цілеспрямованого створення умов для освітньої діяльності, що не завдають шкоди здоров'ю студентів. Він містить форми і методи навчання, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я; знання, вміння та навички і викладачів, і студентів щодо використання засобів для зміцнення здоров'я (включа-

ючи важливі компетентнісні та діяльнісні компоненти); формування ціннісного ставлення до власного та громадського здоров'я; дотримання здоров'язбережувальних технологій.

Отже, здоров'язбережувальна освіта майбутніх фахівців – активний процес зміцнення та збереження здоров'я, що спрямований на гармонізацію фізичного (тілесного), психічного та духовного стану. Це також і актуалізація ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточення, що ґрунтується на знаннях про функціонування організму, компетентностях щодо профілактики і збереження його оптимального рівня. Головним при цьому є усвідомлення персональної відповідальності особистості за рівень власного здоров'я.

Висновки

1. У засадничих міжнародних і вітчизняних документах до останнього часу не було визначено місце особи / суб'єкта здоров'язбережувальних фізкультурно-оздоровчих компетентностей, що є однією з визначальних умов забезпечення та поширення високого рівня громадського здоров'я. Вважаємо, що її слід окреслити для майбутньої повноцінної України, в якій основні ресурси будуть спрямовані передусім на відновлення виробничої, транспортної інфраструктури та посилення обороноздатності, а не на покращення соціальної сфери.

2. Аналіз офіційних документів і наукових джерел показав, що збереження та зміцнення здоров'я населення є одним з основних напрямів державної політики більшості країн, включаючи Україну. Це питання тісно пов'язане з соціально-економічними, соціально-побутовими та виробничими умовами. У розв'язанні проблеми здоров'язбереження важливу роль відіграє фізичне виховання молоді, що є невід'ємною частиною культури особистості та суспільства загалом. Воно спрямоване на використання рухової активності як чинника, що позитивно впливає на фізичний і соціально-психологічний стан, а також на формування і розвиток фізичних якостей.

3. Запропоновано систему педагогічних механізмів, що істотно відрізняються від просто надання інформації про користь (шкоду) тих чи інших впливів і дій на здоров'я людини, що передбачено в межах сучасної медичної валеології. Доцільним є впровадження ідей креативної валеології шляхом посилення освітньої складової дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти для формування фізкультурно діяльної особистості та менеджера власного здоров'я. Нині основна діяльність більшості випускників закладів вищої освіти – не фізична, а інтелектуальна, і тому надалі впровадження підходів, що пов'язані з професійно-прикладною фізичною підготовкою до фахової діяльності, вважаємо недоцільним.

Перспективи подальших досліджень визначаються доцільністю наукових розробок, що дадуть змогу об'єднати зусилля закладів і фахівців охорони здоров'я та освіти для успішного використання здоров'язбережувальних фізкультурно-оздоровчих компетентностей випускниками закладів вищої освіти.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of interest: authors have no conflict of interest to declare.

Відомості про авторів:

Гурєєва А. М., канд. наук з фіз. вих., доцент каф. фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна.

ORCID ID: 0000-0003-3214-4829

Приходько В. В., д-р пед. наук, професор, зав. каф. теорії та методики спортивної підготовки, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро, Україна.

ORCID ID: 0000-0001-6980-1402

Шевяков О. В., д-р псих. наук, професор каф. фінансів, обліку та психології, Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро.

ORCID ID: 0000-0001-8348-1935

Чернігівська С. А., канд. наук з фіз. вих., доцент каф. фізичного виховання та спорту, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна.

ORCID ID: 0000-0001-7342-438X

Вілянський В. М., зав. каф. фізичного виховання та спорту, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна; заслужений тренер України.

ORCID ID: 0000-0002-2550-2643

Черепок О. О., канд. мед. наук, доцент каф. фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна.

ORCID ID: 0000-0002-4722-5181

Information about the authors:

Hurieieva A. M., PhD, Associate Professor of Department of Physical Rehabilitation, Sports Medicine, Physical Education and Health, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, Ukraine.

Prykhodko V. V., PhD, DSc, Professor, Head of Department of Theories and Methods of Sports Training, Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Dnipro, Ukraine.

Sheviakov O. V., PhD, DSc, Professor of Department of Finance, Accounting and Psychology, Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro.

Chernihivska S. A., PhD, Associate Professor of Department of Physical Education and Sports, Dnipro University of Technology, Ukraine.

Vilianskyi V. M., Head of Department of Physical Education and Sports, Dnipro University of Technology, Ukraine; Honored Coach of Ukraine.

Cherepok O. O., MD, PhD, Associate Professor of Department of Physical Rehabilitation, Sports Medicine, Physical Education and Health, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, Ukraine.

References

- Chovpan HO, Lad SM, Hromko YA. [Aspects of individual problems of the public health system in Ukraine in the context of the modern epidemiological situation. Bulletin of Social Hygiene and Health Protection Organization of Ukraine. 2021;(4):54-7. Ukrainian. doi: 10.11603/1681-2786.2021.4.12469
- World Health Organisation. Constitution of the World Health Organisation [Internet]. 1946. Available from: <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1>
- Hunter DJ, Littlejohns P, Weale A. Reforming the public health system in England. *Lancet Public Health*. 2022;7(9):e797-e800. doi: 10.1016/S2468-2667(22)00199-2
- Verkhovna Rada of Ukraine. Proekt Zakonu pro systemu hromadskoho zdorovia. Explanatory note dated 2020 Sep 23 [Internet]. 2020 [cited 2024 Oct 11]. Ukrainian. Available from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/283812>
- Pro systemu hromadskoho zdorovia [About the public health system]. Law of Ukraine dated 2022 Sep 6 No. 2573-IX [Internet]. 2022 [cited 2024 Oct 11]. Ukrainian. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20?lang=en#Text>
- Stratehiiia rozvytku systemy okhorony zdorovia do 2030 roku [Strategy for the development of the health care system until 2030]. Draft Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 2022 Feb 23 [Internet]. 2022 [cited 2024 Oct 10]. Ukrainian. Available from: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf>
- Cabinet of Ministers of Ukraine. Plan priorytetnykh dii Uriadu na 2019 rik. Order dated 2018 Dec 18 No. 1106 [Internet]. 2018 [cited 2024 Oct 11]. Available from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5c9/265/37d/5c926537de176095954409.doc>
- Fahrenbach F. A Design Science Approach to Developing and Evaluating Items for the Assessment of Transversal Professional Competences. *Education and Training*. 2022;64(1):21-40. doi: 10.1108/ET-03-2020-0056
- Syroid TL. Miznarodni standarty v haluzi zabezpechennia prava na zdorovia ta praktyka yikhnoho zastosuvannia. Kharkiv: Pravo; 2021. Ukrainian.
- Kravchenko SV. [Public health: concept and essence, the role of information and analytical support]. *Bulletin of social hygiene and health protection organization of Ukraine*. 2022;0(1):70-4. Ukrainian. doi: 10.11603/1681-2786.2022.1.13078
- World Health Organization. The Ottawa Charter for Health Promotion [Internet]. WHO. 1986. Available from: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en/>
- WHO. The Bangkok Charter for Health Promotion in a Globalized World. *Health Promotion International*. 2006 Dec 1;21(suppl_1):10-4. Available from: <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/sixth-global-conference/the-bangkok-charter>
- Senyuk Y, Nadyuk Z. [Modern state policy in the field of health-care: analysis of system reform]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2020;(2):211-20. Ukrainian. doi: 10.32840/pdu.2020.2.32
- Grshybowskyj JL, Lyubinets OV. [Medical-social determinants of health (review of the world literature)]. *Ukrainian medical journal*. 2020;2(2):1-6. Ukrainian. doi: 10.32471/umj.1680-3051.136.175646
- Kravchenko O, editor. *Zahalna teoriia zdorovia* [General theory of health]. Kryvyi Rih; 2024. Ukrainian. Available from: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8972>
- Chekhovskaya G. [Health of student youth and ways of its formation with the help of physical culture]. *Scientific Journal of NPDU. Physical culture and sports*. 2021;5:146-9. Ukrainian. doi: 10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(135).35
- Shutko VV. *Osnovy metodyky fizychnoho vykhovannia* [Basics of physical education methodology]. Kryvyi Rih: Kryvorizkyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet, 2019. Ukrainian. Available from: doi: 10.31812/123456789/3359
- Lazos H. [Psychologists and war: a paradigm shift in psychological/psychotherapeutic assistance and specialist resilience]. *Organizational psychology. Economic psychology*. 2022;(3):37-47. Ukrainian. doi: 10.31108/2.2022.3.27.3
- Kabatska OV, Kuidina TM, Babych LM, Malkova JP. [Take part in the process of forming a healthy system informative environment]. *Scientific Journal of NPU. Physical culture and sports*. 2023;0(3):86-90. Ukrainian. doi: 10.31392/NPU-nc.series15.2023.03(161).20
- Koval YA. [Experimental testing of efficiency of the model and organizational and pedagogical conditions of formation of environmental culture in generators]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2023;53-62. Ukrainian. doi: 10.31652/2412-1142-2022-66-53-62
- Gurtova T, Nezhoda C. [Pedagogical fundamentals correction of the mental health of higher education students in the process of physical education under the conditions of martial state]. *Education. Innovation. Practice*. 2023;(4):20-5. Ukrainian. doi: 10.31110/2616-650X-vo-1114-003
- Prykhodko V. *Budivnytstvo vlasnoho zdorovia* (orhanizatsiino-pedahohichni aspekty). Dnipro, Ukraine: Innovatsiia; 2023. Ukrainian.
- Rybalko LM, editor. *Tekhnolohii zdoroviazberezhennia yak naukova problema* [Health care technologies as a scientific problem]. In: *Tekhnolohii zdoroviazberezhennia: teoriia i praktyka*. Poltava: National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"; 2022. p. 6-24. Ukrainian. Available from: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/14348>
- Subota VV. *Rol fizychnoho vykhovannia u profesiinii pidhotovtsi studentiv* [The role of physical education in professional training of students]. In: *Fizychna kultura, sport ta zdorovia riznykh hrup naselennia*. Proceedings of the 5th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference of young scientists [Internet]; 2023 4 Dec; Cherkasy, Ukraine: Bohdan Khmelnytsky National University of

- Cherkasy; 2023. p. 52-6. Ukrainian. Available from: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4619>
25. Ohniev VA, editor. Sotsialna medytsyna, hromadske zdorovia [Social medicine, public health]. Vol. 3. Kharkiv: KhNMU; 2023. Ukrainian. Available from: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/33306>
 26. Demchenko IS. [Public health: international and legal approaches to de initiation]. The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2018;(2):53-8. Ukrainian. Available from: <http://ir.libraryknmu.com/handle/123456789/824>
 27. Berzina AB. [To the understanding of public health systems in Ukraine]. Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2022;69:212-7. Ukrainian. doi: [10.24144/2307-3322.2021.69.36](https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.36)
 28. Osadchyi V, Vasyliuk O. [Health competence of a modern teacher of the foreign language as an important component of professional competence]. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems. 2022;63:106-15. Ukrainian. doi: [10.31652/2412-1142-2022-63-106-115](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-63-106-115)
 29. Arribas-Aguila D, Castaño G, and Martínez-Arias R. A Systematic Review of Evidence-based General Competency Models: Development of a General Competencies Taxonomy. Journal of Work and Organizational Psychology. 2024;40(2):61-76. doi: [10.5093/jwop2024a6](https://doi.org/10.5093/jwop2024a6)
 30. Anužienė B, Norkienė S. Competencies of Public Health Care Professionals and Competency Development Needs in Providing Quality Services to Adolescents. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. 2020;6:39-54. doi: [10.17770/sie2020vol6.4902](https://doi.org/10.17770/sie2020vol6.4902)
 31. Zablotska AV. [Decentralization risks for the financing of education institutions of Ukraine]. Scientific Herald: Public Administration. 2020;(2):149-59. Ukrainian. doi: [10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-149-159](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-149-159)
 32. Zavydivska N, Zavydivska O. [Social need of formation the health-preserving style of behavior of students]. Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. 2020;(3K):168-72. Ukrainian. Available from: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32789>
 33. Diachuk DD, Moroz HZ, Hidzynska IM, Kravchenko AM, Lasytsia TS, Dzizinska OO. Profilaktyka sertsevo-sudynnykh zakhvoriuvan: teoretychni zasady ta praktychne vprovadzhenia. Kyiv; 2019. Ukrainian. Available from: <https://cp-medical.com/downloads/monograph1.pdf>
 34. Didyk ND. [State policy in the field of public health: transformation of vectors in conditions of war]. Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University series "Public Management and Administration". 2024;35(2):42-7. Ukrainian. doi: [10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/08](https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/08)
 35. Vorona V, Tkachenko V. [Formation of health-saving competence as an important component of professional training of future specialists in health care]. Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series Pedagogical Science. 2024;(1):81-9. Ukrainian. doi: [10.31651/2524-2660-2024-1-81-89](https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-1-81-89)
 36. Mondych O. [Formation of healthcare competence of future professionals – primary school teachers]. Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities. 2021;56:182-92. Ukrainian. Available from: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/503>
 37. Kushnyaruk S, Belkova T. [Professional training of future specialists in physical rehabilitation for the formation of a health-preserving educational environment (as a scientific and theoretical problem)]. Naukovyi chasopys NPU imeni MP. Drahomanova. 2023;96(5):60-5. Ukrainian. doi: [10.31392/NPU-nc.series5.2023.96.11](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.96.11)